

Plaček, Miroslav

Méně známé doklady k halštatů Ždánického lesa nebo i ke středověku?

Studia archaeologica Brunensia. 2014, vol. 19, iss. 2, pp. [105]-111

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129988>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MIROSLAV PLAČEK

MÉNĚ ZNÁMÉ DOKLADY K HALŠTATU ŽDÁNICKÉHO LESA NEBO I KE STŘEDOVĚKU?

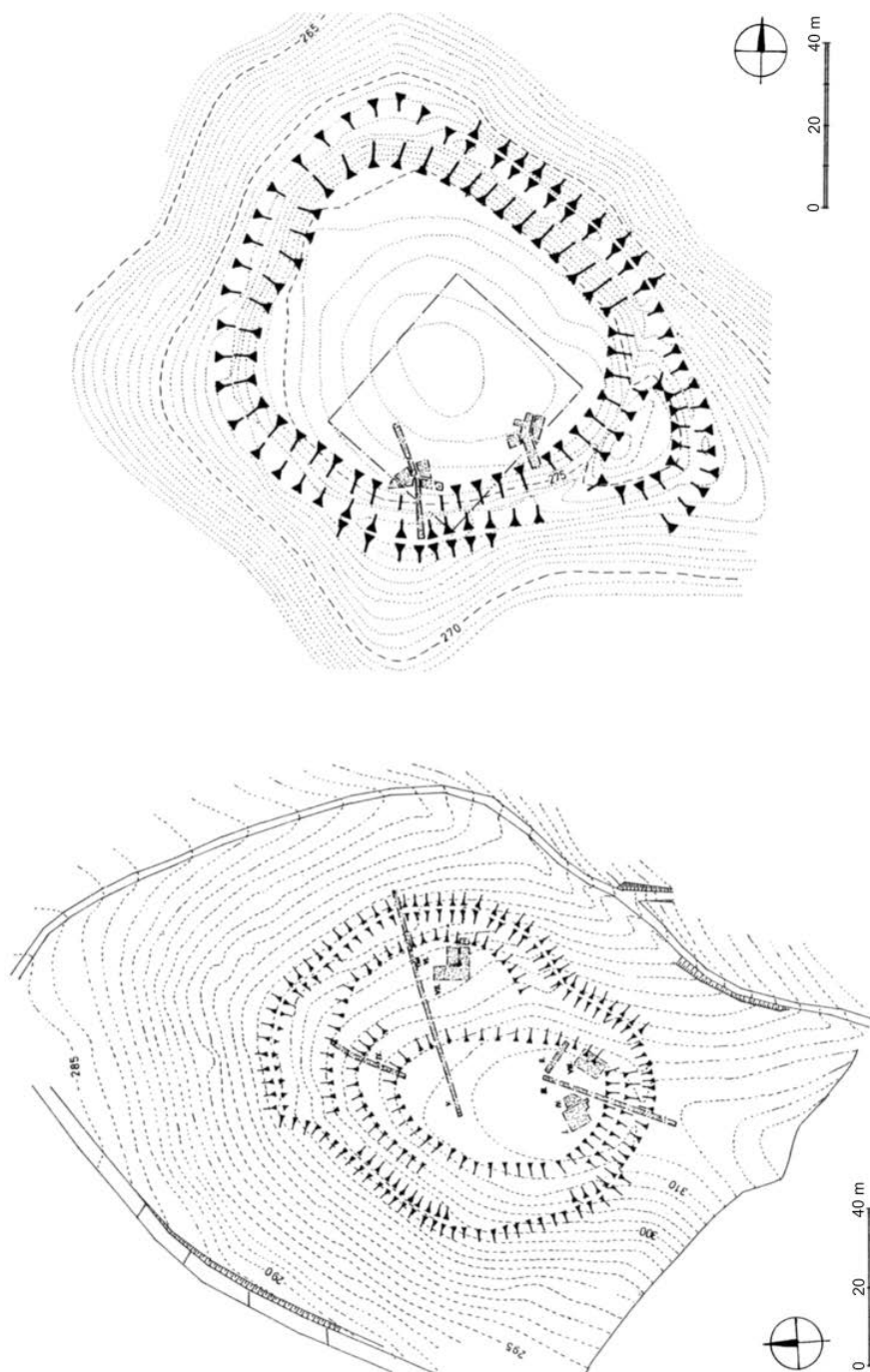
K halštatským opevněným lokalitám ve vrchovině Ždánického lesa patří i dvě poblíže Velkých Hostěrádek (katastr obce Borkovany, okr. Břeclav). Východní z nich ohladil běh času a je málo zřetelná, západní (Hradisko) je formována ostře. Okrouhlý areál Hradiska na výběžku do údolí chránil šíjový a okružní příkop. Údajné středověké nálezy z Hradiska naznačují, že tehdy mohlo být dočasně využito, ostatní materiál je pravěký (z doby halštatské). Ujasnění lze čekat od dalšího archeologického výzkumu.

doba halštatská – středověk – opevněná lokalita – Ždánický les

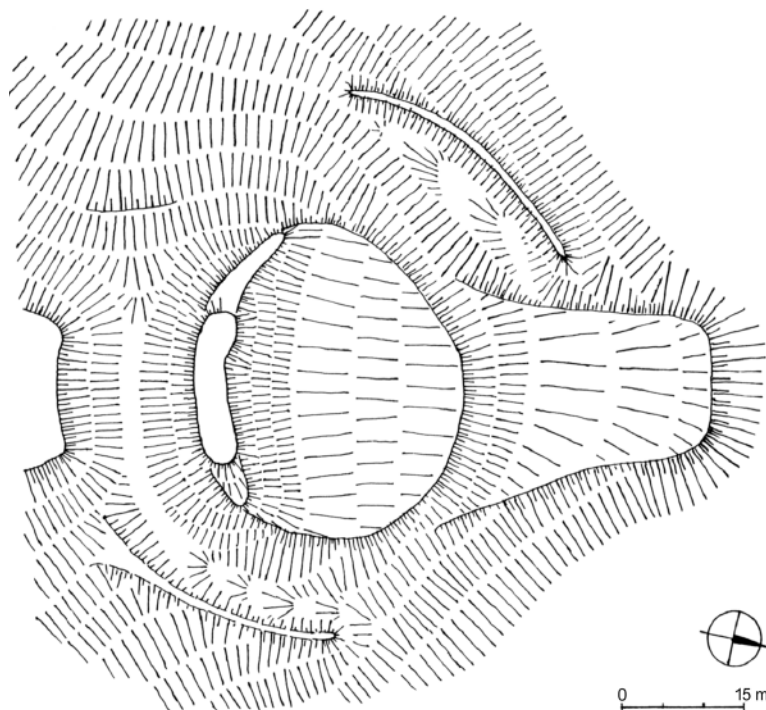
Some lesser-known Hallstatt or possibly also medieval finds from Ždánický les. Among Hallstatt Period fortified locations in the upland of Ždánický les are also included two sites near Velké Hostěrádky (cadastre of Borkovany, Břeclav District). The eastern one was worn down over the course of time and is very indistinct; the western one (Hradisko) is clearly visible. This round area on a promontory in the valley was protected by a neck ditch and a circular ditch. Many of the finds from Hradisko are prehistoric (Hallstatt Period); some of the finds, though, are believed to be medieval and indicate that this location may have been used only temporarily at that time. This latter issue, however, will need to be clarified by further archaeological research.

Hallstatt Period – Middle Ages – fortified location – Ždánický les

Region Ždánického lesa je prostorem s nálezově doloženým hojným osídlením z halštatského období. Zejména jihozápadní polovina tohoto horopisného celku byla kulturně součástí eponymní horákovské oikumeny táhnoucí se širším okolím podél Svitavy a pak Svratky od Moravského krasu k jihu (srov. *Nekvasil 1993, 338; Stuchlík – Klanica – Měřínský 1997, 27–29 s lit.*). Pozdní halštat se projevil vznikem nepříliš rozměrných opevnění – hradisek, která jsou charakteristická právě pro dotčený prostor Dambořické a Boleradické vrchoviny. Výtečnými příklady jsou lokality „Burberk“ v trati Zadní kout jihozápadně od Divák (okr. Břeclav) a „Hrádek“ jihozápadně od blízkých Morkůvek (obr. 1). Obě lokality měly to štěstí, že se dostalo jim kvalitního zjišťovacího výzkumu a slušné

Obr. 1. Půdorysné zaměření „Burberku“ u Divák (vlevo) a „Hrádku“ u Morkůvek (vpravo) a jejich výzkumu podle J. Ungera (1988). Kresby vypracovali M. Bálek, J. Unger a J. Vlhová.

Obr. 2. Borkovany, okr. Břeclav. Terénní náčrt západní lokality (Hradisko) poblíž Velkých Hostěrádek.

dokumentace (Unger 1984a; 1984b; 1988, 3–7). Otázka, zda se vzhledem k jejich velikosti jednalo o sídla místních velmožských elit, není definitivně uzavřena, i když J. Nekvasil (1993, 342, 346) to zpochybňoval. Přitom předpokládal vznik velmožské vrstvy právě v klasickém a vrcholném stadiu celého období, tedy nedlouho předtím. Využití a osídlení krajiny širšího Ždánicka je relativně dobře doloženo i z následného laténského období, hlavně ze stupňů LT B, C (Meduna 1980; Čížmář 1993, 388; Stuchlík – Klanica – Měřinský 1997, 32–33).

Jen okrajové zmínky v literatuře patří jiným dvěma fortifikacím poblíž Velkých Hostěrádek. Obě jsou spojovány s obcí Borkovany (okr. Břeclav), ale jedna se nachází těsně vedle východní katastrální hranice obce; les „Romanovec“, do něhož jsou situovány, zasahuje zčásti i na katastr Velkých Hostěrádek. Charakteristický název Hradisko patrně dostala druhá, západní lokalita, neboť je podstatně výraznější. Nachází se na stupňovitě klesajícím výběžku ze zalesněného svahu pravobřežního hřbetu do údolí potoka Hunivky. Boky jsou svažité, ale i tak byly zabezpečeny okruhem valu a jím zformovaného příkopu. Méně zřetelné stopy první lokality lze sledovat 250 m východně od Hradiska. Trasou jejího případného západního příkopu prochází lesní cesta, která zpočátku běží souběžně s okrajem lesa, jenž je hranicí katastrů obou obcí. Od silnice z Velkých

Obr. 3. Borkovany, okr. Břeclav. Pohled na štítový val lokality Hradisko přes šíjový příkop od jihu.

Hostěrádek ke křižovatce se silnicí Hodonín – Brno se cesta odpojuje u místního fotbalového hřiště, můstkem překračuje vodoteč Hunivky a stoupá k jihu přímo do svahu k první lokalitě. Od hlavní křižovatky ve Velkých Hostěrádkách je vzdálena přesně 1150 m jihozápadním směrem a nachází se v nadmořské výšce přibližně 260 m.

Reliéf západního Hradiska (obr. 2) rovněž počíná 17 m širokým příkopem, který přetíná poměrně úzkou šíjí a je oproti ní 1,7 m hluboký. Za příkopem se rozkládá okrouhlý a mírně klesající areál, který od šíje kryje vyvýšené čelo (cca 275 m n. m.) v podobě masivního, v koruně 4–5 m širokého, štítového valu (obr. 3). Zevnitř je vysoký přes 2 m a jeho srpek se do boků snižuje a mizí, takže větší část obvodu oválu s osami 33 a 37 m vyznačuje pouze výrazný okraj svahu. K ohrazení v těchto místech asi bylo použito jenom dřevo. Na severozápadě je viditelná část okružního valu, který se na jihovýchodě sotva rýsuje. Povrch lokality nejeví pročlenění žádnými umělými prohlubněmi ani vyvýšeninami, což se týká i protáhlého jazyka, jenž výběžek ukončuje. Díky umístění na vystupujícím a poměrně ostrém hřebínku a výšce čelního valu vyniká profil hradiska při pohledu z obou bočních stran, tedy od západu i východu, a to i ve vysokém řídkém listnatém lese.

Východní lokalita se nachází na mírně klesajícím spočinku a svahy po bocích jí scházejí. Proto nemá z hlediska obrany valnou hodnotu. Její reliéf je dosti roz-

Obr. 4. Borkovany, okr. Břeclav. Čelo východní opevněné lokality při katastrální hranici Velkých Hostěrádek, pohled od jihozápadu.

plizlý, a tak je jasně viditelné jen projmutí příkopu na jižní straně. Ten je 12 m široký a pouze 0,7 m hluboký. Využitelná, téměř kruhová plocha hradiska má osy 46 a 41 m. Také jeho čelo proti stoupajícímu svahu chrání po obvodě oblouk valu, který je v koruně 3 m široký a oproti niveletě obytného areálu 2,3 m vysoký (obr. 4). Okružní příkop lze jen tušit v místě cesty na západě a v nepatrném zvlnění na protější straně.

S časovým zařazením obou lokalit bude potřebné se vypořádat, ale bez podpořkových sondáží to asi nebude snadné a hlavně spolehlivé. Už jen minimální vzdálenost obou hradisek napovídá, že vůbec nemusejí pocházet z jednoho období. A zploštění reliéfu východní lokality blíže Velkých Hostěrádek, způsobené nejspíše déle trvající erozí, naznačuje možnost většího stáří než u ostřejší formovaných reliktních hradiska západního. Datování podle nálezů je problematické, neboť v literatuře jsou zmíněny povšechně a neurčitě. Není tomu tak u již zmíněných a archeologicky řádně sledovaných lokalit v Divákách a Morkůvkách.

Bez rozlišení místa původu o zlomcích halštatské keramiky z borkovanských objektů z lesa Romanovec poblíž Velkých Hostěrádek, které v roce 1928 muzeu věnoval patrně rakouský historik a archeolog O. Mitis, píše J. Skutil (1939, 29–30). Potvrzení nálezů usnadňuje jejich uložení v muzeu v Kloboukách, ale přiřazení ke konkrétnímu místu není možné (Klanicová 1998, 49). Krom toho právě ve sbírkách

tohoto muzea jsou předměty (především železné) nalezené na Hradisku u Hostěrádek, které jsou středověkého původu a které by svědčily o využití lokality právě v této době (*Klanicová 1998, 53*). Zejména dočasné vojenské využití v neklidných dobách 15. století (železné šipky s tulejkou atd.) a s tím spojené úpravy opevnění nelze vyloučit. Ostatně víme, že v témže muzeu jsou také středověké nálezy (kachel apod.) označené původem z morkůveckého, prokazatelně halštatského „Hrádku“. Může to též dokládat jeho pozdější sekundární využití, ale i nespolehlivou evidenci nálezů v muzeu či dokonce promíšení obsahu fondů.

Jistě lze v případě západního Hradiska teoreticky uvažovat i o využití sídlem (hrádkem) místní středověké šlechty. Nejstarší zpráva o vesnici pochází již z roku 1209, kdy papež Innocenc III. potvrdil zábrdovické premonstrátské kanonii držbu mj. Borkovan a Hostěrádek (*CDB II, č. 83*). Nazvány jsou sice jako „Otradic“, ale o totožnosti není pochybností. U kláštera natrvalo nezůstaly a v polovině 14. století víme, že ji vlastnili příslušníci místního rodu Smil a Boreš. Boreš v roce 1369 zapsal bratru Hynkovi půl tvrze s vodou, polovinu lánu, luk, sadu a křovin a šest dvorů (*ZDB III, č. 423; ZDB V, č. 276*). Podle spojení s vodou a později se dvorem se tvrz zřejmě nacházela v jižní části vsi poblíž potoka. Se dvorem se tvrz vzpomíná ještě v roce 1617 (*ZDB XXXV (XXXI), č. 18*), kdy už Hostěrádky nějaký čas patřily k bošovickému panství. Tak dlouho nemohl hrádek na Hradisku v žádném případě trvat.

Z uvedeného souboru skutečností sice vyplývá pravděpodobnost pravěkého původu obou reliéfních pozůstatků v lese poblíž Velkých Hostěrádek, ale jisté otázky zůstávají. O jedné, jestli neobvyklá blízkost obou lokalit neznamena asynchronii vzniku, již byla zmínka. Tomu by napovídalo i rozdílné ohlazení povětrnostními vlivy. Nejistotu vnuká i nespolehlivost v přiřazení hmotných nálezů, a to i v inventovaných sbírkových fondech. Navíc se datačně rozdílné nálezy (z pravěku a středověku) připisují reliéfně výraznému Hradisku. Shrneme-li dosavadní poznatky, tak musíme konstatovat, že bez zjišťovacích výzkumů nemůžeme obě lokality bezpečně časově zařadit, ani se vyjádřit k jejich funkci a jejím případným proměnám. Osobně se prozatím kloním k možnosti krátkodobého využití západní lokality – Hradiska – před koncem středověku. Výzkum by mohl rovněž napovědět, zda kvalita hmotné kultury dovolí předpokládat počáteční využití halštatskými společenskými elitami – velmožskou vrstvou.

Literatura a prameny

- CDB*: Friedrich, G. (ed.), *Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae II*. Pragae 1912.
- Čižmář, M. 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid NŘ, sv. 3*. Brno, 380–423.
- Klanicová, E. 1998*: Archeologická sbírka muzea v Kloboukách. In: Kordiovský, E. (ed.), *Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé*. Klobouky u Brna, 41–55.
- Meduna, J. 1980*: *Die latenezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Praha.
- Nekvasil, J. 1993*: Horákovská kultura. In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid NŘ, sv. 3*. Brno, 337–351.

- Skutil, J. 1939: Praveké nálezy na Kloboucku. Klobouky u Brna.*
Stuchlík, S. – Klanica, Z. – Měřinský, Z. 1997: Pravek a středověk Ždánicka. Brno.
Unger, J. 1984a: Druhá sezóna archeologických výzkumů na pozdně halštatském hradisku u Divák (okr. Břeclav), Přehled výzkumů 1983, 32.
Unger, J. 1984b: Zjišťovací výzkum na pozdně halštatském hradisku u Morkůvek (okr. Břeclav), Přehled výzkumů 1983, 3.
Unger, J. 1988: Archeologické památky na okrese Břeclav. Mikulov.
ZDB III, V: v. Chlumecký, P. R. – Chytil, J. – Demuth, C. – v. Wolfskron, A. R. (Hrsg.), Die Landtafel des Margrafthumes Mähren I (1348–1466), Brünnner Cuda. Brünn 1856.
ZDB XXXV: Rohlík, M. (ed.), Moravské zemské desky III, 1567–1641, Kraj brněnský. Praha 1957.

WENIGER BEKANNTE HALLSTATTZEITLICHE, BZW. AUCH MITTELALTERLICHE (?) BEFUNDE IN ŽDÁNICKÝ LES

Der Ort Ždánický les gehört territorial zum Siedlungsraum der Horákov-Kultur und in dessen südwestlicher Hälfte entstanden in der Späthallstattzeit mehrere befestigte Siedlungsstätten. Außer den archäologisch untersuchten Fundstellen (Diváky, Morkůvky) gibt es auch zwei weniger bekannte Fundorte bei Velké Hostěrádky (Gemarkung Borkovany, Landkreis Břeclav). Die östlich liegende Lokalität ist kaum erkennbar und weist eine runde Form auf (Achsen 46 und 41 m); die Lage am mäßigen Nordhang ins Tal des Hunivka-Flusses hin ist für Fortifikationszwecke praktisch bedeutungslos, und auch der erhaltene Bogen des Grabens tritt nur undeutlich auf. Demgegenüber fällt die westliche Fundstelle, die sich auf einem 250 m entfernten Ausläufer befindet und den Namen Hradisko [Burgwall] trägt, viel mehr auf. An die durch einen 2 m tiefen Graben abgeteilte Berme schloss wahrscheinlich ein Wall an, der das runde Areal (Achsen 33 und 37 m) umgeben haben dürfte. Dessen Stirn war durch einen sichelförmigen, massiven Vorwall (Schildwall) geschützt, der Rest dann wohl mit Holz eingefriedet. Die Bestimmung der Funde in den Beständen des Museums in Klobouky u Brna ist umstritten. Von der Fundstelle Hradisko sollen außer den Fragmenten der hallstattzeitlichen Keramik jedoch auch mittelalterliche Gegenstände stammen. Bezugnehmend auf den Befundkontext kann Hradisko mit dem Herrnsitz der Besitzer von Hostěrádky nicht in Zusammenhang gebracht werden. Weitere Forschungen, bzw. Informationen könnten allerdings zur Verifizierung der vermuteten vorübergehenden Nutzung Hradiskos in den Kriegen im 15. Jahrhundert beitragen.

Abb. 1. Grundrissvermessung von „Burberk“ bei Diváky (links) und „Hrádek“ bei Morkůvky (rechts) und deren Erforschung nach J. Unger (1988). Zeichnungen von M. Bálek, J. Unger und J. Vlhová.

Abb. 2. Borkovany, Landkreis Břeclav. Geländeskizze der westlichen Lokalität (Hradisko) bei Velké Hostěrádky.

Abb. 3. Borkovany, Landkreis Břeclav. Blick vom Süden auf den Schildwall von Hradisko über den Halsgraben hinaus.

Abb. 4. Borkovany, Landkreis Břeclav. Stirnseite der östlichen befestigten Lokalität an der Gemarkungsgrenze von Velké Hostěrádky, Blick vom Südwesten.

Doc. Ing. PhDr. Miroslav Plaček
 Ústav archeologie a muzeologie
 Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
 Arne Nováka 1
 602 00 Brno
 mplaczek@seznam.cz

